

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Бабак І., магістрант 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта» педагогічного факультету

*Матішак М., кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Івано-Франківськ, Україна*

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз морального виховання дітей дошкільного віку. Обґрунтовано актуальність порушеної проблеми, визначено сутність понять «мораль», «моральне виховання», «моральна свідомість».

Ключові слова: мораль, моральне виховання, дошкільний вік, формування особистості, моральна свідомість.

Сучасна освіта має формувати всебічно розвинену особистість, яка у своїй діяльності керується принципами гуманізму, добра, милосердя та ін. Засвоєння перелічених принципів здійснюється у процесі морального виховання дітей вже з дошкільного віку.

В українській етнопедагогіці значна увага приділялася проблемам морального виховання. А поняття «мораль» і «виховання» ототожнювали, бо лише про високоморальну людину можна сказати, що вона вихована.

Актуальність і значущість проблеми морального виховання дошкільників підтверджується нормативно-правовими документами. Зокрема, Міністерством освіти і науки України затверджена парціальна програма «Скарбниця моралі», мета якої полягає у визначенні завдань і змісту морального виховання дітей дошкільного віку з орієнтуванням на їхні потреби, інтереси та вікові можливості, що забезпечить підвищення рівня їхньої моральної вихованості [4, с.10].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема морального виховання досліджувалась і продовжує досліджуватися представниками різних наук. У творчій спадщині філософів та педагогів – просвітителів минулого (М.Костомарова, Г.Сковороди, І.Франка) описано цінні ідеї морального виховання.

Психологічний аспект морального виховання досліджували: І.Бех, Л.Виготський, Д.Ельконін, О.Запорожець, О.Кононко, Г.Костюк, Л.Леонт'єв,

Р.Павелків, С.Рубінштейн та ін. Специфіку морального виховання дошкільників вивчають С.Богданова, А.Богущ, Л.Божович, М.Губрієнко, В.Кузь, В.Петрова, Л.Пивовар, А.Фон та ін.)

Роботи вчених дають змогу з'ясувати особливості засвоєння дітьми дошкільного віку моральних уявлень, навичок поведінки, які впливають на формування основ їхнього морального здоров'я. Підґрунтям цього є визнання провідної ролі дошкільного дитинства в становленні особистості, а також у формуванні в дитини ціннісного ставлення до самої себе, здатності належним чином впливати на умови життєдіяльності, усвідомлювати власне «Я», що підтверджують дослідження сучасних вчених (І.Бех, Л.Божович, О.Кононко, В.Котирло, С.Ладивір, С.Максименко, Т.Титаренко та ін.).

Мета статті: здійснити теоретичний аналіз проблеми морального виховання дітей дошкільного віку в психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз і порівняння тлумачення терміна «моральне виховання» зарубіжними та вітчизняними вченими показав, що незважаючи на спільні елементи в розумінні його існують відмінності. Термін «моральне виховання» в зарубіжних працях трактується як «moral development» (моральний розвиток) або «moral education» (моральна освіта). Проте провідні сучасні науковці доходять висновку про суть моралі, уявленням про моральні цінності. Поняття «моральне виховання» в педагогічній науці є широковживаним, але немає чіткої визначеності.

Поняття «моральне виховання» у педагогічній літературі тлумачиться, зокрема, як «цілеспрямований процес організації та стимулювання їх різнобічної діяльності, спілкування, спрямований на оволодіння моральною культурою поведінки, ставленням до навколишнього світу» [9,с.210].

За визначенням Т. Поніманської «Мораль, як і право, політика, традиції, на всіх етапах розвитку суспільства є важливим регулятором людської поведінки і людських відносин .З позиції гуманістичної свідомості основою особистості є її моральний розвиток який виявляється у сповідуванні нею системи поглядів, уявлень, норм оцінок, що регулюють її поведінку» [6, с.73].

У цій статті моральне виховання розглядається нами як спеціально організована міжособистісна взаємодія педагога з вихованцями на основі норм і принципів гуманізму, що має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм. Це, на нашу думку, одна з найважливіших характеристик особистості, основу яких становлять домінуючі людські цінності. А завдання морального виховання визначаються нами як процес трансформації суспільно значущих норм, принципів, регулюючих взаємовідносини, загальнолюдські моральні цінності в індивідуальні якості й формування на цій основі відповідних моральних якостей.

Аналіз теоретичних джерел дозволив констатувати, що проблемою виховання підростаючого покоління в дусі моральних ідеалів займалися відомі українські та російські просвітителі (Г.Ващенко, Б.Грінченко, О.Духнович, М.Пирогов, С.Русова, Г.Сковорода, К.Ушинський, І.Франко, Т.Шевченко).

Ідею необхідності формування моральності, що популяризувалася у літописах, трактатах, літературно-художніх творах, поширював у своїх працях і український філософ-просвітитель Г.Сковорода. Виховання, за його твердженням, має бути спорідненим, тобто таким, що відповідає можливостям людини. Одним із головних завдань морального виховання, Г. Сковорода вбачав у формуванні шляхетності та вдячності підростаючого покоління. У його поглядах визначалися основні напрями прогресивної педагогіки: демократизм, гуманізм, висока моральність, любов до рідного краю, Батьківщини та народу [9, с.167].

Цінними для нашого дослідження є методичні поради видатного педагога С.Русової, яка відстоювала думку про необхідність створення системи національного виховання дітей, спираючись на національні традиції, рідну мову. С.Русова вбачала в родині важливу частину процесу всебічного виховання дитини, її ідеалом просвітниці вважала свідому рівноправну спілку, в якій «батько, й мати, й діти несуть кожний свій обов'язок, свою працю, й мають свою волю, але всі об'єднані одним спільним шуканням добра й правди» [7, с.145].

«Моральне виховання не може проводитися якимось окремо: ним має бути пройняте все навчання, все життя» [7, с.142]. Важливу виховну роль С.Русова відводила народним традиціям, зокрема, проведенню народних свят, наголошуючи, що

«в кожному святі треба єднати народне, національне, фольклорне з загальнокультурним і давати щось естетичне, красиве й радісно веселе» [7, с.150].

В. Сухомлинського повністю підтверджувала той факт, що моральна свідомість як духовна сторона моралі, базується на осмисленні проблеми, а у взаємодії з моральною діяльністю і моральними стосунками утворюється мораль як системна цілісність. Аналіз праць В. Сухомлинського дозволив резюмувати, що вчений постійно актуалізував проблему формування у дітей любові та поваги до своїх батьків. Найбільшою помилкою батьків вважав невміння любити власних дітей: «Люблячи своїх дітей, вчіть їх любити вас; не навчите – будете плакати на старість» [8, с.140].

В. Білоусова розглядала моральне виховання як організовану міжособистісну взаємодію педагога з вихованцем на основі норм і принципів гуманізму. Під гуманізацією виховання педагог розуміла оволодіння відносин, що забезпечують морально-емоційну атмосферу взаємного розуміння, поваги й турботи про іншого, безкорисного ставлення до кожної особистості: «У цьому випадку, – підкреслювала педагог, – інші сприймаються як вища життєва цінність, викликаючи адекватне сприйняття ставлення до себе» [6, с.187].

«Сутність морального виховання, – писав О. Вишневський, – полягає в тому, що людина утверджує в собі свою природну схильність до добра та готовність відстоювати його в собі та житті. Це виховання зорієнтоване на засвоєння людиною абсолютних вічних норм співжиття, які носять універсальний, вселюдський характер і являють собою необхідний елемент людяності» [2, с.78].

Слушним є аналіз психічних можливостей дошкільників О. Кононко: «Комплексною характеристикою дошкільника як суб'єкта життя є життєдіяльність. Вона відображає процес концептуалізації дитиною навколишнього світу та себе в ньому, акумулює різноманітні прояви суб'єктивності особистості, розкриває діяльну та діалогічну сутність дошкільника. Здатність дитини зазначеного віку не лише залежати від умов своєї життєдіяльності, а й певним чином впливати на них, відбивається в її позиції щодо оточення та самої себе» [3, с.119].

Спираючись на дослідження Л. Божович, В. Котирло, Т. Титаренко слід зазначити: формуючи моральну поведінку в дітей дошкільного віку, слід урахувати особливості їхнього психічного розвитку, зокрема наявність супідрядності мотивів.

Ґрунтуючись на цьому потрібно створити умови для усвідомлення дітьми як домінуючого мотиву життєдіяльності прагнення до здорового, повноцінного життя.

У педагогічному процесі, зорієнтованому на формування моральної поведінки дітей дошкільного віку, суттєвого значення набуває стимулювання розвитку когнітивно-інтелектуального компонента, оскільки знання є основою усвідомленого ставлення дошкільників до навколишньої дійсності й до самих себе. На думку С.Максименка, у процесі набуття знання суб'єкт не тільки вчиться, а й формується як моральна особистість, визначає власні естетичні критерії [5, с.2].

Однією з найважливіших форм вияву моральної поведінки дитини є її діяльність, зумовлена різноманітними мотивами, тобто поведінково-діяльнісний компонент. Психологи діяльність визначають як активну взаємодію з навколишньою дійсністю, під час якої суб'єкт діяльності цілеспрямовано діє на об'єкт задля задоволення власних потреб. Діяльність – основний спосіб пізнання довкілля. С.Максименко підкреслює, що підпорядкування правилам вимагає від дитини вміння регулювати свою поведінку й формує вищі форми довільного управління нею [5, с.2].

Моральні уявлення та цінності формуються в суспільній колективній діяльності, і тому від її організації залежить спрямованість моралі кожного з учасників. Питання морального виховання передбачає таку організацію спільної діяльності, за якої в її учасників формують суспільно значущі моральні якості, а суперечності індивідуального й суспільного знімають. Відповідно, як зазначала Л.Божович «...шлях формування особистості полягає в поступовому звільненні людини від безпосереднього впливу середовища, що дає змогу їй свідомо перетворювати це середовище й саму себе. Для особистості стає характерною активна, а не пасивна форма поведінки» [1, с.239]. Отже, у процесі спільної з дорослим і самостійної діяльності в дошкільників закріплюються певні прояви моральної поведінки, які згодом відображаються в її свідомості. Моральна поведінка означає єдність мотиву та дії. Моральне виховання передбачає становлення в дитини системи домінуючих мотивів, які відповідають моральним нормам і визначають її стосунки з іншими людьми.

Моральне виховання дошкільників має на меті формування моральної вихованості, яка передбачає систему моральних знань, умінь, навичок, переконань, поглядів, норм .

Висновки. Проаналізовані погляди науковців щодо морального виховання дошкільників підтверджують необхідність пошуку нових підходів до його організації в умовах докорінної реконструкції українського суспільства.

Аналіз наукових джерел дозволив також виявити деякі особливості морального виховання дітей дошкільного віку. Цей період є сенситивним для морального виховання оскільки в дошкільників закладається підґрунтя світосприйняття, формується моральна сфера, інтеріоризуються моральні цінності, усвідомлюється необхідність моральних якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте./ Л.И. Божович – М.: Просвещение, 1968. – 460 с.
2. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції / О. Вишневський. – К.: Школяр, 1997. – С. 78-122.
3. Кононенко О.Л. Педагогічна і вікова психологія / О.Л.Кононенко . – К., 2001 – 337 с.
4. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку “Скарбниця моралі” / Л. В. Лохвицька – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 128 с.
5. Максименко С. Д. Психічне здоров'я дітей / С.Д.Максименко // Психолог. – 2002. – № 1. – С. 2.
6. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник / Т.І.Поніманська. – К.: Вища школа 1993. – 111 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С.Русова – К.:Освіта 1996. – 304 с.
8. Сухомлинский В.О. Как воспитать настоящего человека / В.О.Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1990. – 263 с.
9. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Упоряд. Борисова З. Н., Кузьменко В. У.; За заг. ред. З. Н. Борисова – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.